

א. תעריפי הערכין נקבעים לפי גיל הנערך ומינו, אם זכר אם נקבה – כמפורש בתורה. הקובע הוא הגיל בשעת הערך ולא בשעת הנתינה (כערכך יקום. לא כנדר דמים שהולכים בו אחר שעת הנתינה, כלומר שעת השומא בב"ד. ע' רש"י; שפת אמת ועוד).

ב. השנה / היום הגבוליים – נידונים כלמטה, בין להקל בין להחמיר (ואם מבין ששים שנה ומעלה – הא שנת ששים עצמה כלמטה. ולמדים לשאר השנים בגזרה שוה 'שנה' 'שנה'). רבי אליעזר אומר: לעולם נידון כלמטה עד תום השנה ועוד חודש ויום אחד (גזרה שוה 'למעלה' 'חודש ומעלה').
א. הלכה כחכמים.

ב. נראה שלפי דעת הפוסקים (הב"ח והש"ך) הסוברים שהבן נפדה לאחר שיעבור עליו חדש של לבנה, היינו כ"ט יום ומחצה ועוד מעט, כמו כן נערך מאותה שעה ואעפ"י שלא עברו עליו שלשים יום (עפ"י מנחת חינוך שג, א). ויש מי שכתב שכפי הנראה מפשטות המשנה והתוספתא, אין להתחשב אלא בשלשים יום (ע' שבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות ס, א). ונראה שאין כוונתו לחלק בין פדיון הבן לערכין, שהרי למדים הם זמ"ז (כמבואר בסוגיא לפהתוס'. וכן בבכורות מט לחכמים דקיי"ל כוותיהו), אלא מוכיח גם לענין פדה"ב מפשטות דברי המשנה כדעת הסוברים שצריך ימים שלמים).
השנים מתחשבות מעת לעת, לא לפי שנות עולם. [וכן לענין השנים האמורות בקדשים, בבתי ערי חומה, בשדה אחוזה, בעבד עברי, בבן ובבת – כולן מעת לעת].

רש"י מפרש 'מעת לעת' – לפי היום והשעה שנוולד בה [ומשמע לדעתו שאין נעשה בר מצוה ביום השלמת י"ג שנה עד שיכנס לשנתו הי"ד ויגיע לשעה בה נולד. מל"מ אישות ב, כא. וע"ע דברי חמודות נדה פ"ה ה; ערול"ג ר"ה י. – בדעת התוס' שם] וכיו"ב בשאר הלכות (ולכאורה ה"ה לענין בן חדש, לפרש"י מתחשבים בשעות. וצ"ע לפי"ז האם גם בפדיון הבן יתחשבו בשעות, שהרי למדים הם זמ"ז כנ"ל).

ויש סוברים שאין מונים שעות אלא בקדשים וכן בבתי ערי חומה – שלמדו מן הכתובים, אבל לא בשאר הלכות. וכן הסכמת רוב הפוסקים לענין בר מצוה (ע' תוס' ותורא"ש נדה מח; רמב"ם ערכין א, ד; ספר חינוך ומנחתו שנה; שו"ת הרשב"א ח"א תרג; משנה למלך אישות ב, כא; ב"ח ומג"א או"ח נג; ש"ך חו"מ לה, א; זבח תודה; שו"ת משיב דבר ח"ב פה וח"ה נא; שו"ת בית זבול ח"א יט, ה).

דף יט

כת. כמה יש ליתן בנדרים דלהלן?

א. האומר 'משקלי עלי'.

ב. 'משקל ידי / רגלי עלי'.

ג. 'קומתי עלי'; 'מלא קומתי עלי'; 'רחבי'; 'שיבתתי'; 'עובי'; 'היקיפי'.

ד. 'דמי ידי עלי'.

א. האומר 'משקלי עלי' – נותן משקלו. אם פירש כסף – מביא משקלו כסף. פירש זהב – זהב. לא פירש – פוטר עצמו בכל דבר שרגילים לשקול באותו מקום, אפילו בזפת [אעפ"י שיש מוכרים אותו לפי משקל ויש לפי מדה] ובבצלים [אעפ"י שנוהגים להוסיף קצת על המשקל, יותר מההכרע המקובל עפ"י תוס']. אדם חשוב שנדר, אעפ"י שלא פירש נותן לפי כבודו, כמעשה באמה של ירמטיא שאמרה 'משקל בתי עלי' ועלתה לירושלים ושקלה משקלה זהב.

א. אין הדבר תלוי בעושר גרידא אלא לפי מידת נדיבותו, שאם הוא עשיר וכילי ואין דרכו לנדב ממין יקר – נותן מהמין הפחות (זבח תודה עפ"י הרמב"ם. עוד דן שם אודות עשיר שאינו מופלג אם יכול לפטור עצמו בזפת או שמא יש דרגות בינים. וע"ע חו"ב).
ב. מובא בשטמ"ק מהרא"ש שנותן לפי משקלו בשעת הנדר. ויש מפקפקים על כך (ע' זבח תודה; חדושים ובאורים).

ב. 'משקל ידי עלי' – נותן כמשקל ידו, עד האציל.
רש"י מפרש עד בית השחי (או סמוך לו). וכן משמע ברבנו גרשום ובערוך. ואילו התוס' והרמב"ם סוברים: עד המרפק. ובאותו זמן קראו ל'יד' עד המרפק (רע"ב).
וכל דבר שהוא תלוי בלשון בני אדם, משתנה לפי השתנות המקומות והזמנים, כמבואר בכמה מקומות (שו"ת הריטב"א קסז).
'משקל רגלי עלי' – נותן עד הארכובה, שזוהי 'רגל' בלשון בני אדם.
גם במקום שאם נפרש כוונתו למעלה מהארכובה היא תוקף לנדרו, ואם לא נפרש כן יתבטלו דבריו, כגון באומר 'ערך רגלי עלי' שמהארכובה ולמעלה הוי דבר שהגשמה תלויה בו ומהארכובה ולמטה אין לו ערך כלל, אעפ"כ אין מפרשים דבריו אלא עד הארכובה הגם שדבריו יצאו לבטלה. כן מוכח מלהלן כ.

רבי יהודה סובר שמוודים ע"י שקילת בשר חמור (השוה במשקלו לבשר אדם) בשיעור נפח ידו או רגלו. ויהא בו בשר גידין ועצמות כפי היחס שיש ביד וברגל [מדידת הנפח נעשית ע"י הכנסה לכלי מלא מים]. ולדברי רבי יוסי אין שוקלים ומוודים אלא שמים את היד (או את הרגל. תוספתא) כמה היא ראויה לשקול (= כמה היא שוקלת).
הלכה כרבי יוסי (רמב"ם ב,ה).

ג. 'קומתי עלי' – נותן שרביט (= זמורה, קנה) כגובה קומתו, שרביט עב שאינו נכפף. נותן ממין שפירש. ובסתם – נותן כפי ממונו ודעתו כנ"ל (רמב"ם).
'מלא קומתי עלי' – אמר רב יהודה: נותן שרביט הנכפף, כי תוספת הלשון המיותרת באה לפרש שכונתו רק לציון הגובה (והריהו כאומר 'אורך קומתי עלי' שודאי די בשרביט הנכפף (חדושים ובאורים). ופרשו בגמרא שזוהו כדעת רבי עקיבא המדייק לשון יתירה, אבל תנא דברייתא סובר שנותן שרביט שאינו נכפף – שאינו סובר לדייק מיתור הלשון.
פסק הרמב"ם (ערכין ב,ו) כרב יהודה.
נסתפקו באומר 'עומדי', האם משמע שרביט קומתו אם לאו (רש"י), או אם שרביט הנכפף או שאינו נכפף (תוס'). וכן נסתפקו ב'רחבי' (האם שרביט רחב דוגמתי משמע או שרביט ארוך כמדת רחבי (רש"י). והתוס' פרשו הספק לענין שרביט הנכפף); 'ישיבת' מהו (האם משמע בלא כפיפה, מראשי ועד רגלי כמו שאני יושב, או שרביט כפוף משמע. וי"מ הספק אם יתן קומת ישיבתו ולא עמידתו או שמא שרביט שמתחזק מקום ישיבתו קאמר. מובא בתוס'); 'עוביי' מהו (שרביט עבה כעובי קומתי, שאינו נכפף, או שרביט שגדלו כמלא עוביו ואעפ"י שהוא כפוף. תוס'); 'היקפי' (שרביט עבה כהיקפו או ארוך כהיקפו (רש"י); שרביט רחב ועב המקיף כל גופו, או שרביט כל דהו, אעפ"י שהוא נכפף. תוס'). ועלו כל הספקות ב'תיקו'.
פסק הרמב"ם לקולא.

ד. 'דמי ידי עלי' – שמים כמה הוא שוה ביד ובלא יד. כיצד שמים? – אומדים כמה אדם רוצה ליתן בעבד העושה מלאכה בידו אחת, שידו האחרת מוכתבת לרבו אחר, וכמה רוצה ליתן בעבד שיעשה לו מלאכה בשתי ידיו.

כן הסיק אביי. וכן פסק הרמב"ם. ובתחילה סבר רבא שאומדים אומד של נזיקין, כאילו ידו נקצצה.

דפים יט – כ

כט. א. מה נכלל ב'יד' וברגל' של תורה?

ב. בכמה אנשים נעשה האומד של הנודר דמי אדם, ובכמה אומד של נזיקין? אומד שנעשה למטרה אחרת, האם הוא מועיל לאומד של נדר? האם צריך אומד לכל נדר ונדר או די באומד אחד?

א. בלשון תורה [ולא בלשון בני אדם] 'יד' משמע כולה, שהרי נאמר בתפלין ידך ותנא דבי מנשה: זו קיבורת (- גובה הזרוע). ואולם לענין קידוש ידים ורגלים נתקבלה הלכה שאינו אלא עד הפרק (- חיבור כף היד עם האמה (רש"י). ו"א עד המרפק).

'רגל' בלשון תורה משמע כף הרגל [ולכן 'בעלי קבין' – שנחתכה רגלם בפרק התחתון, נתמעטו ממצות עליה לרגל שנאמר רגלים]. ו'מעל הרגל' משמע גם השוק שמעל הכף, עד הארכובה [ולכן חליצה מן הארכובה ולמטה – כשרה, שנאמר וחליצה נעלו מעל רגלו, אך לא 'מעל דמעל']. וכן לענין נדרים, הנודר 'דמי רגלי' משער עד הארכובה כאמור.

ב. אומד של נדרים, באומר 'דמי [פלוגי] עלי' – בעשרה בני אדם (כדילפינן בסנהדרין טו). ושל נזיקין – בשלשה. נסתפק רבא האם אומד לנזיקין בשלשה מועיל לענין הנודר דמי עלי. עוד נסתפק בשנדר פעם אחת ואמדהו וחזר ונדר – האם צריך לאמדו בשנית, שמא נשתנה בינתים. ואפילו לא אמדהו בינתים נסתפק שמא צריך אומד לכל נדר. ואפילו בשנדר פעמים בבת אחת נסתפק. וכן נסתפק בשאמדהו מאליו, כלומר ללא שום צורך (והיו שם עשרה אנשים). וניסו לפשוט הספק האחרון, ודחו.

ואולם ללא אומדנא כלל אין חיוב, כגון האומר 'דמי עלי' ומת – היוורשים פטורים, שאין דמים למתים. ואעפ"י שודאי היה שוה סכום מסוים בחייו – הרי לא נאמד מעולם.

דף כ

ל. א. חומר בערכין מבנדרים, וחומר מבנדרים מבערכין – כיצד?

ב. האומר 'חצי ערכי עלי', 'ערך חצי עלי', וכן בדמים – מה דינו?

ג. המעריך חצי כלי – מה דינו?

ד. הנודר בדמים או בערכין, ומת – מה דין היורשים?

א. חומר בערכין מבנדרים; שהאומר 'ערכי עלי' ומת, או 'ערך פלוגי עלי' ומת אותו פלוגי – היוורשים חייבים (וכפי שיבאר להלן בסעיף ג). אבל בדמים – פטורים, שהרי צריך אומדנא וכשמת שוב אין לו דמים.

הוא הדין אם נהיה גוסס, שאין לו דמים (עפ"י חזו"א כט,ו).